

Thomésés 'Zuidland' in de klas

1 januari 1991

Auteur: Wam de Moor

Volume: 01

Nummer: ?

Pagina's: 12-19

Documenten

- [tsjip_jrg01_007.pdf](#)

warn de moor thomeses zuidland in de klas l inleiding op 27 maar t werd p f thom6se s verhalenbunde l zuidland genomi neerd voor de ako literatuurprijsj bijna twee maanden later op 21 mei ontving de debuterende auteur deze uit handen van ako directeur paul kleynveld het algemeen dagblad sprak van een elegante oplossing bleef bi j he t eerder door velen gedeeld e verwij t da t advocaat van de hanen van van der heijden en de wetten van connie palmen natuurlijk genomi neerd hadde n moete n worden maa r erkende tegelijkertij d da t deze werke n he t uiteindelijk bes t hadde n kunnen aflegge n tege n tho m6ses debuul het gaat hier inderdaad om een boek van klasse en om een auteur die lijkt te weten wat hij wil in een voortreffelijk interview van janet luis in nrc handelsblad van 10 mei 1991 lezen we dat persoonlijke waar dering van dichter hans vlek een hartelijke brief van geerten meijnsing of d e betrokkenhei d va n ee n ontroerd e bisscho p bluyssen he m mee r doen da n lovende kritieke n o f he t winne n va n de ako prijs e n dat klinkt nog oprecht ook thomese is 33 jaar schreef ruim tien jaar gele den een roman die geweigerd werd en werkte tot zijn 26ste als redacteur bij he t eindhovens dagblad toe n gin g hi j geschiedenis studere n e n zich in feite vooral wijden aan het schrijven als ik bij het eindhovens dagblad was gebleven was ik allang chef va n de kunstredactie of iet s dergelijks geweest da n had ik nu een auto van de zaak gehad en mis schien wel een autotelefoon terwijl ik nu toch een beetje een ploeteraar ben ik neb er nooit zo n hang naar gehad om als persoon in de lette ren te bestaan daarom heb ik ook voor initialen gekozen zo afstande lijk mogelijk 2 context met zijn drie verhalen wil thom6se een hollandse mythologie bloot leggen die wordt bepaald door onze werklust en praktische zin en een sterk religieus besef door de tegenstelling tusse n enorme deemoed en het avontuurlijke van de ontdekkingsreizen terug te vinden in het land schap die lage horzion met die geweldige luch t erboven iemand die onder zo n enorme hemel woont moet zich haast wel nederi g en over bodig voelen ik kan me dat verlangen naar religieuze beleving goed in denken omdat het zo dicht aanleunt tegen de kunstbeleving als je heel erg va n kuns t houdt da n zi t j e dich t bi j da t religieuze he t i s ee n romantisch verlangen om op te gaan in schoonheid en waarheid dat ie dereen eigenlijk we l kent thomese voelt zich vooral aangetrokken tot de 16 e en de 18 e eeuw om dat dit perioden waren van overgang en twijfel en wij ons als even grote twijfe-

laars daarin kunnen spiegelen in die context plaatst thomese ook 12 de zorg om de eigen dood net als in de rijke 18 e eeuw is onze eigen dood het enige waar we nog over in zitten het is voor hem een belang rijk thema het gespartel van de mens amuseert hem enigszins hij vindt het treurig en vermakelijk tegelijk maar het geeft ook rust het kruis wordt ons eenmaal afgenomen aan het leed komt een einde in de dood keerzijde het leven glipt je door de vingers heen door te schrijven kun je het verijlende leven nog een beetje onder controle houden thomdse neemt de literatuur zeer ernstig hij erkent van schendeling in diens roman de waterman thomas mann en lfc61ine als zijn peetvaders schrijvers die alles over hebben voor hun stijl als je een boek schrijft dan moet elke zin goed zijn van gespeelde lichtvoetigheid en het branie achtige van bril van weelden moet hij niets hebben ie mand als bloem die niets gaf om zijn eigen poëzie is hem liever de meeste schrijvers vinden ik vrij onaangenaam door hun monomane pretentieuze solipsistische ik ben het leven houding 3 literaire analyse in zekere zin zou men kunnen zeggen dat thomdse historische verhalen schrijft in deze zin namelijk dat in elk der drie verhalen uit de bundel een personage uit de vaderlandse geschiedenis tot de hoofdpersonen behoort door die personages situeert de lezer het verhaal in een bepaalde tijd en men kan vaststellen dat thomese zich op de hoogte heeft gesteld van de historische perioden waarin achtereenvolgens jonker jan van der does of de dichter dousa de ontdekkingsreiziger jacob roggeveen en de hertog johan willem ripperda op dit ondermaanse hebben rondge wandeld gevaren en gereden wie zich daarbij evenwel verhalen voor stelt als levensgeschiedenissen met alle concentratie op de historische figuren vergist zich eerder lijkt het alsof en daarin zou ik thomdse willen vergelijken met f b hotz de figuren uit het verleden voor de schrijver als oriëntatiepunt dienen om wat hij te vertellen heeft over de twijfel en de smart die de dood in het leven ons berokkent in een enigszins afstandelijke context te plaatsen typerend hiervoor is dat in het hele boek slechts 66a jaartal wordt genoemd 1721 het jaar waarin roggeveen uitvoer om eindelijk op zoek te gaan naar zuidland het gevolg van deze optiek is dat wij ons niet laten meeslepen door zijn verhaal maar vooral oog krijgen voor wat de thematiek ervan is de thematiek die de auteur zoals ook blijkt uit bovenvermeld interview in haar greep heeft het omslag van zuidland verwijst naar twee van de drie verhalen uit de bundel een oude gravure toont een geweldige zwerm kraaien die neer strijkt op het achteroverliggende logge lichaam van een mensvis de leviathan met daarnaast op het strand een gruwelijke kop die gravure verwijst naar het grootste en naar mijn mening indrukwekkendste verhaal van de bundel leviathan 45 bladzijden het verhaal waarnaar de bundel zuidland is genoemd is aanzienlijk korter 29 bladzijden en het derde verhaal tjovent aarde telt de meeste pagina's 56 geheimzinnige titels dat zeker 13 de eerste associeren we met liwja-tan het voorwereldlijk monster dat in psalm 104 geldt als symbool van de zee die bij de schepping door god al spelen werd overwonnen en beteugeld petrus canisius bij bel utrecht 19s9 p 660 het monsterachtige van het beest komt meer dan in ps 104 tot uitdrukking in de hoofdstukken 40 en 41 van het boek job daar is leviathan een krokodil als een vuurspuwende draak de tweede titel zuidland herinnert aan het onbekende land waar ontdekkingsreizigers van droomden en

dat door Jacob Roggeveen werd ontdekt op 1 augustus 1721 voer hij met een kleine vloot uit Thomdse's verhaal gaat over de ondoorgrondelijke wegen die een mens soms bewandelt voor hij tot een besluit komt Roggeveen wilde helemaal niet maar hij moest wel boven aarde tenslotte roept gedachten op aan een gestorvene die nog begraven moet worden in de titels alleen al vinden we Thomdse's aandacht terug voor het gruwelijke in dood en leven ons sterven begint al zodra we geboren worden het is goed daarmee in doen en laten rekening te houden die gedachte lijkt de schrijver te beheersen Foucart de lijfarts van Ripperda in boven aarde is de auteur van het boek over de sterfelijkheid van mensen volgens hem zetelt de dood vanaf de geboorte in het lichaam en dat is niet flguurlijk maar letterlijk bedoeld 123 en onmiddellijk daaraan gekoppeld is de relatie dood god citaat de dood had volgens hem uiteindelijk niet zozeer met het lichaam als wel met god te maken die immers eveneens in alle dingen was zonder dat hij gezien kon worden het zou zelfs zo kunnen zijn dat god en de dood hetzelfde waren en dat hij zich verklaarde in het sterven der schepselen 124 Leviathan voornaamste figuren in Leviathan zijn een zeeman aangesproken als de admiraal een hevig twijfelende man die zijn oude kleurrijke geloof heeft ingeruild voor het nieuwe calvinistische het nieuwe geloof glansde niet het was dof en zwart en gelaten als een begrafenistoet 11 en de epigrammendichter Dousa hoog te paard gezeten boven het grauw hij zou zich het liefst terugtrekken op zijn landgoed alle tijd die niet aan studie werd gewijd was verloren tijd 24 er zijn bijfiguren zoals de schout Pieter Woutersz een kruiperig type en een pastoor die op de vlieringen boven de gaanderijen van zijn kerkje ketters gevangen houdt er zijn achtergrondfiguren die hun heel eigen weg gaan drie ja gertjes neven van Dousa op sjouw met het hoofd van een slachtoffer van hun beeldenstorm dat van de heilige Hieronymus van Noordwijk ze verdwijnen in het geweld van de storm vissers uit de acht krotten rondom de admiraal metgezellen van Dousa uit Leiden en dan einde lijkt nadat de jagers hem al hadden zien liggen in hoofdstuk 4 de gestrandde walvis Leviathan tegelijk met de walvis komt een vreemdeling in beeld de heilige met de hondekar van hem gaat geheimzinnigheid uit hij heeft ogen die te veel hadden gezien en waaruit de verwonde ring was weggewist die uit een verte zagen als uit een andere wereld 32 14 het bonte gezelschap weet met deze vis geen raad Dousa van wie men besluitvaardigheid verwacht al helemaal niet zijn leidse vrienden geven zich over aan een komisch ritueel zij meten het beest met hun eigen lichaam telkens wisselen de plaats de admiraal interpreteert de aanwezigheid van de vis op zijn eigen wijze hij brengt haar in verband met zijn eigen zonden ketterij beeldenroof ongeloof hij voelt zich boven aarde staan misschien al wel gestorven zijn zie l heeft geen lichaam meer om hem te dragen 40 in het afsluitende hoofdstuk 5 wordt verteld hoe een paar vissers op zoek gaan naar hun leidman de admiraal hoe Dousa zich ergert aan zijn bekommernis om het vissers volk zoals een lelijk woord in een gedicht zo zou je al die lelijke en overbodige mensen moeten kunnen schrappen wat moest hij met die lui 44 hoe de stoet van heren en horigen voorafgegaan door een gebocheld vissersjong door de modder zwoegt weg van storm en regen hoe intussen de zoekende vissers hun leidman dood aantreffen dood zijn is zelden zo mooi beschreven in onze literatuur 46 50 en de vi

s verdwenen blijkt zuidland het titelverhaal bestaat uit tien veel kleinere hoofdstukken en is aanzienlijk minder complex wisselt de scene in Leviathan veelvuldig in zuidland wordt deze steeds bepaald door de figuur van Jacob Roggeveen zijn vrees voor de zee is verbonden met de verschrikkingen uit de openbaring hij zingt liever speelt liever trompet maar zijn vader wil hem naar zee hebben zuidland zoeken hij is de gedoemde ontdekkingsreiziger Thom en neemt ons mee naar de haven van Middelburg aan het einde van de zeventiende eeuw waar de vader Arend Roggeveen keurmeester is van koffiebonen uit Java kruidnagelen uit Amboina enzovoorts een fijnproever maar hij droomt van zuidland de laatste leegte 59 zijn zoon Jan droomt met hem mee weet alles van ontdekkingsreizen maar is te ziek om zelf te gaan Jacob zit liever in de trek schuit naar Delft om in Leiden rechten te gaan studeren rechten wordt theologie theologie wordt leegte het liefst liet hij zijn toekomst zoals die was leeg want voor je het wist had je je toekomst ingewisseld te gen een verleden het nadeel van een verleden was dat het zo vast lag met een toekomst kon je nog alle kanten op 68 een beroep zonder inhoud dat lijkt hem nog het beste hij speelt de gezant zonder hem te worden hij volgt tot in Frankrijk toe een prediker die een oplichter eerste klas blijkt te zijn en geen beroofd en berooid terug naar Middelburg van zijn gestorven vader neemt hij de droom over eens zuidland te ontdekken en hij laat zich naar Indië sturen pas in de laatste zin van het verhaal is hij op weg naar zuidland elk van de tien hoofdstukken heeft in dit verhaal zijn eigen functie en dat maakt het heel inzichtelijk er is 66n lastig moment in het verhaal namelijk op p 80 waar na al het geaarzelgode beslissende factor blijkt de passageluidt in de vooravond na een werkdag die zoals gewoonlijk was besteed aan het opmaken en ontbinden van contracten 15 kwam hij God tegen Jacob had met om hem gebeden opeens stond hij daar hij schudde zijn hoofd hij zei niets hij schudde slecht zijn hoofd tjc interpreteer deze tekst als een afwijzing van Roggeveens levenswijze tothiertoe een variant ook op hij kreeg een helder ogenblik want de volgende alinea begint dan met de zin toen werd alles klaar wat hij zocht bestond niet zijn uitvluchten het was angst geweest angst om erbij te horen en iets te zijn zodat hij al het andere niet kon zijn 80 vandaar dat het ideaal erkend wordt als niets als vluchtigheid als iets dat vergeten kan worden vandaar dat de laatste regel van het verhaal luidt hij had evengoed niet kunnen gaan 80 boven aard en het meest geheimzinnig verhaal is het laatste het begint met twee kleine hoofdstukken die de situatie aanduiden waarin de twee hoofdfiguren verkeren zij zijn namelijk de gevangenen van de bey van Tunis en loopt uit op drie grote hoofdstukken daarin ligt het perspectief in hoofdstuk 3 en 5 bij Foucart in 4 bij de zogenaamde hertog Johan Willem Ripperda telkens met een eigen geschiedenis fascinerend is het eerste hoofdstukje over de blinde kapitein een hol lander die gevangen zit in de kelder onder het huis van Ripperda en zijn lijfarts dertien magere papegaaien die hem gezelschap hielden waren het enige wat hem aan zijn leven herinnerde als de blinde kapitein zijn vogels voerde sprak hij hen troostend toe maar ze zeiden hem niets troostends terug wellicht omdat ze te verzwakt waren of omdat de nacht hier benden voor goed gevallen was 81 82 die blinde kapitein komt later nog maar heel terloops terug in het verhaal 12s en dit eerste hoofdstuk hangt er eerlijk gezegd wei-

ni g functione d tegenaan want met een iets andere beginzin had boven aarde ook bij hoofdstuk 2 kunnen beginnen foucart heeft alles met sterven te maken hijervaart deze laatste periode van zijn leven als een loos eind dat er aan hing als bij een hagedis de staart 86 hij heeft het onbarmhartige gevoel iets voorgoed te zijn misgelopen 87 zijn braafheid wordt nu en dan op de proef gesteld door homoeiotische verlangens maar zijn fantasieën waren levend in gemetseld zoals de dienenaren van een dood despoot 89 ripperda daarentegen leeft in voile genietingen en lust zelfs op zijn sterfbed komen hem moorse jongens verwennen zijn gloriédagen had hij aan het hof van philips v in segovia hij had het er voor het zeggen maar hij kreeg er een tegenstander in de persoon van een abt wanneer hij weigert deze zijn zin te geven om een biografie van hem te schrijven bewerkt de abt dat ripperda bij de koning in ongenade val in de gevangenis het al cazar zit de monnik hem opnieuw op het lijf en dan weet ripperda op raadselachtige wijze te ontsnappen reist naar engeland en bevindt zich later overal in europa tot men ineens weer van hem hoort als gevangene van de bey van tunis dit hoofdstuk heeft thomese buitengewoon dertel geschreven lichtjes aanleunend tegen de barokke stijl van brak 16 man het is een stijl die past bij deze ripperda zoals de stijl heel bezonnen en bezonken is wanneer foucart het perspectief heeft de hoofdstukken waarin hij centraal staat 3 en 5 hebben elk een kernpassage die aandachtig e beschouwing waard is in 3 fascineert de scene waarin foucart de ziekenboeg ontdoet van de rottende lijken in 5 zijn het de slotpagina's de zwaarlijvige oude heer geeft eindelijk toe aan zijn oude verlangen en zoekt zijn weg naar de kapperszaak waar zulke jongens zich plegen op te houden hij is er niet alleen een kapucijner monnik hij had hem al eerder gezien blijkt tegenover hem te hebben plaatsgenomen wachtend op de dingen die komen gaan ook de geestelijke wist zich niet te toestaan d'lijkbaar geen raad want plotseling begonnen ze allebei te giechelen de giechel knebeld e stiekem in hun binnenste en de twee oude mannen konden niet anders ze konden onmogelijk ophouden met giechelen omdat ze ineens beseften dat ze eigenlijk niet durfden en het te laat was om nog terug te gaan 136 het zijn de laatste zinnen de spanning zit onder meer in de vraag is deze monnik dezelfde als de abt die ripperda het leven zuur heeft gemaakt 4 didactische analyse van de drie verhalen heeft gesteld dat ik de hele bundel wil behandelen voor de klas de volgende volgorde mijn voorkeur in de behandeling 1 zuidland 2 leviathan 3 boven aarde moest het laatste verhaal afvallen ik zou er als staal van thomdeses vertelkunst wel uit bewaren de scene in het bagno pagina regel 7 van onderen tot pagina 105 waar het vierde hoofdstuk begint terwijl het kleine eerste hoofdstuk over de blinde kapitein 81 82 een mooi afgerond stukje proza is met een intrigerende alinea niemand wist hoe de blinde kapitein in barbarije verzeild was geraakt misschien had de blinde kapitein het zelf kunnen vertellen als er tenminste iemand was geweest die hem er naar zou hebben gevraagd 82 als de leerlingen deze twee pagina's hebben gelezen zou men hun kunnen uitnodigen om zich te verplaatsen in de kapitein en diens verhaal op te schrijven een verband met de beide heren boven zijn hoofd zou ik niet laten leggen omdat die nauwelijks in de tekst te vinden is wil men daaraan iets doen dan lijkt het me nuttig om samen te zoeken naar het frame van het verhaal 1 proloog

van de blinde kapitein 2 situatieschets 3 foucart's leven en s foucart's poging tot bevrijding uit zijn keurslijf en vervolgen s de hierboven genoemde kerngedeelten gezamenlijk bekijken daarbij kan men tekstervaringsgericht zoeken naar de voor jou belangrijkste passage of via tekstbestudering vooral letten op de door thomese ingebrachte thematiek zuidland is het gemakkelijkst te lezen wanneer men aandacht schenkt aan de eigen inhoud van alle tien hoofdstukken de novelle is beknopt genoeg om met plak en knipwerk te kopiëren voor de hele klas er zijn 17 de nodige mogelijkheden tot identificatie een kernvraag zou voor mij zijn wat vind je het gedrag van jacob roggeveen verantwoord je oordeel daarvan afgeleid zal de leerling in de tekst de lijn opzoeken van dit gedrag al of niet aan de hand van de docent of tezamen met klasgenoten andere goede vraag hoe zit jacob roggeveen in elkaar wat wil hij niet en wat wil hij wel ik zou maar dat geldt voor ieder verhaal van thom e wijzen op de doem van het geloof waarom de personages leven ik zou ook iets doen met de figuren van vader arend en broer jan beiden bezeten van het ideaal dat jacob zich maar niet eigen kan maken hier rijst een vraag die het verhaal te boven gaat welke rol spelen idealen in je eigen omgeving of voor je zelf en na tuurlijk is er de contextuele vraag naar gegevens over roggeveen s zuidland te vinden in het geschiedenisboek leviathan vind ik zelf het mooiste en boeiendste verhaal maar het vergt meer van de leerlingen bijvoorbeeld dat ze zien hoe bij thomdse bijfiguren weliswaar soms een piepklein rolletje hebben ik denk aan bultje of de pastoor de drie jagers die bij de stormvloed omkomen maar in het plaatje thuishoren zoals achtergrondfiguren op een oude gravure om dit in de greep te krijgen moet je soms kleine deelonderzoekjes laten doen bijvoorbeeld 1 volg in het verhaal het lot van de drie jagers p 7 e v en hun honden 2 ga na wat er gebeurt en wat er gebeurd is met het hoofd van de heilige hieronymus van noordwijk 3 waar is sprake van het beest uit de titel p 9 e v 4 beschrijf de aanwezigheid en het optreden van de heilige met de hondkar p 31 e v en hetzelfde kan men natuurlijk doen met de hoofdfiguren wie is de admiraal en wat is er met hem aan de hand wat vind je van hem hoe wordt de dichter jan van der does beschreven positief of negatief wat vind je van hem wat willen deze hoofdfiguren ieder voor zich waar streven ze naar de geheimzinnige rol van de walvis op het strand ineens verschenen ineens verdwenen vergt uiteraard aandacht is hij een teken van boven althans ervaren de mensen hem zo hoe beleven de personages de religie en wat is thomases bedoeling met het religieuze in het verhaal achtergrondinformatie over leviathan jan dousa en de overgang van het oude naar het nieuwe geloof lijkt mij wel nuttig maar zonder deze informatie is het verhaal toch goed te lezen zeker zou ik aandacht aan de stijl besteden en wel door leerlingen te vragen passages aan te strepen die zij heel mooi vinden en dit zelf ook te doen door uitwisseling ontstaan dan zonder twijfel een discussie over thomese stijl daarbij zou ik terugkoppelen naar het interview met ja net luis en de houding van thomse tegenover literatuur die daarin is te vinden 18 voor welke klas thomse s boek het beste geschikt is spanning en avontuur in zijn verhalen liggen niet aan de oppervlakte maar spelen zich vooral af in de geest vandaar dat de verhalen misschien iets te weinig hebben voor havo leerlingen en ik het werk bij voorkeur in de boven-

bouw van het vwo zou lezen of in havo s mochten uw ervaringen anders blijken
ik zou het graag vernemen 19